

BACHELOROPPGAVE

Sikkerhet i kommersielt friluftsliv

En kvalitativ studie av fjellføreres arbeid med sikkerhet og risiko før og under en føringstur.

av

Erlend Vindenes, kandidatnummer: 22

Marius Wiker Engelund, kandidatnummer: 18

Friluftsliv Bachelorstudium

ID3-322

12/2013

Forord

Denne oppgaven ble skrevet i forbindelse med friluftslivsstudiet ved Høgskulen i Sogn og Fjordane, Sogndal, høsten 2013.

Interessen for klatring og fjellsport har vært hovedgrunnen til at vi har valgt å fordype oss i dette temaet. Prosessen har vært spennende og lærerik, både når det gjelder innsamlingen av data og oppgaveskrivingen i seg selv.

Vi ønsker å rette en stor takk til vår veileder, Marit Svarstad Andresen, som med stort engasjement har gitt oss gode tips og triks underveis. Samtidig vil vi også takke alle respondentene som har stilt opp for oss. Til slutt rettes også en takk til venner og familie som har støttet oss gjennom hele prosessen.

Sogndal, 17.12.2013

Erlend Vindenes

Marius Wiker Engelund

Sammendrag

Vi vil gjennom denne oppgaven se på hvordan fjellførere arbeider med risiko og hvordan sikkerhet blir ivaretatt på føringsturer. De siste årene har man sett en økning både innen naturbasert turisme og nye friluftsjaktiviteter. Fjellførere skal være eksperter på ferdsel i alpint terreng og det vil derfor være naturlig for oss å undersøke denne gruppen. For å begrense oppgavens omfang har vi kun valgt å forholde oss til føringsturer som krever klatring.

Under innsamlingen av empiri har vi benyttet oss av en kvalitativ forskningsmetode. Vi har valgt å gjennomføre intervjuer med tre fjellførere fra forskjellige steder i landet. Som et hjelpemiddel under intervjuene utarbeidet vi en intervjuguide i forkant av intervjuene. Denne ble laget på bakgrunn av aktuell, innsamlet teori. I etterkant av intervjuene har vi sett på informasjon vi har fått gjennom de tre kvalitative intervjuene, for så å knytte dette opp mot relevant teori.

Teorien vi har forholdt oss til består i hovedsak av tidligere forskning, både rundt temaet generell risiko innen friluftsliv og lederrollen i friluftsliv. I forbindelse med lederskap i friluftsliv så vi også på hvordan det er mest hensiktsmessig å kommunisere med gruppen. Dette ble også sett opp mot Produktkontrollloven (1976) og Internkontrollforskriften.

På bakgrunn av dette har vi kommet frem til at våre respondenter hele tiden arbeider for å ivareta sikkerheten ved å minimalisere risiko. Vi har fått inntrykk av at fjellførerne er inneforstått med at det å arbeide i fjellet alltid vil innebære en viss grad av risiko. Ved å ha kjennskap til denne risikoen, kan førerne redusere risikonivået slik at det blir akseptabelt. Svarene vi fikk viste at dette ble gjort ved å ha god margin på det man arbeider med, inneha oppdatert kunnskap og opprettholde en god kommunikasjon med gjestene.

Innholdsliste

FORORD	2
SAMMENDRAG.....	3
1.0 INNLEDNING	5
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA.....	5
1.2 PROBLEMSTILLING	6
1.3 OPPGAVENS OPPBYGNING	7
2.0 TEORI.....	8
2.1 FARER OG RISIKO.	8
<i>Farer</i>	8
<i>Risiko</i>	8
<i>Ulykkespotensiale</i>	10
2.2 SIKKERHET OG KOMMUNIKASJON.....	11
<i>Sikkerhet</i>	11
<i>Kommunikasjon</i>	12
2.3 INFORMASJON, ANSVAR OG PLIKTER.	14
3.0 METODE	16
METODEVALG	16
3.1 UTVALG	17
3.2 INTERVJUGUIDE OG INTERVJU.....	18
3.3 HERMENEUTIKK	19
3.4 VALIDITET OG RELIABILITET	19
4.0 ANALYSE OG DISKUSJON	21
4.1 FARER OG RISIKO	21
4.2 SIKKERHET OG KOMMUNIKASJON.....	23
4.3 INFORMASJON, ANSVAR OG PLIKTER.	25
5.0 KONKLUSJON.....	29
LITTERATURLISTE.....	31
VEDLEGG 1.	34

1.0 Innledning

I løpet av de siste årene har man sett en jevn økning innen naturbasert turisme i Norge (Mehmetoglu, 2007; Steen, 2013). Naturbasert turisme er et vidt begrep, uten noen spesifikk definisjon. Likevel er det enighet om at naturbasert turisme består av flere ulike typer turisme. En av disse typene er spennings – eller eventyrreiser, som defineres som: ”(...) *en reise til et sted med et bestemt mål om å delta i en aktivitet som involverer en kontrollert risiko eller fare tilknyttet personlige utfordringer i et naturlig miljø eller i et eksotisk utendørsmiljø.*” (Mehmetoglu, 2007:27). Her ser man tydelig sammenhengen mellom naturbasert turisme og fjellføring gjennom at man reiser til et område og får hjelp til å kontrollere risikoen ved å leie en fjellfører. Når man ser på den generelle økningen innen naturbasert turisme, er det naturlig å tenke at denne økningen også omfatter føring i fjellet (Hallandvik, 2010).

Når vi snakker om en fjellfører viser vi til en person som er kvalifisert til å føre andre mennesker i alpint terreng. Alpint terreng kjennetegnes ved spisse tinder, skarpe rygger, dype daler og botner og er vanligvis formet av breerosjon (Lauritzen et.al, 2009; Nortind u.å). Vedkommende har utdannelse innenfor å føre mennesker som ikke har kompetansen man trenger for å nå en krevende fjelltopp. Som fjellfører har man mange arbeidsområder, og er ekspert på klatring, brevandring og bratt skikjøring med mer (Nortind, u.å).

Dersom man ser tilbake på de siste årene, kan man se en økt oppslutning i antall mennesker som driver med nye aktiviteter som brevandring, fjellklatring og elvepadling (Odden, 2008). Fjellklatring er en relativt gammel aktivitet, men har økt fra 1% i 1987 til 3% i 2004 når det gjelder befolkningens aktivitet. Til tross for fjellklatringens tidlige opprinnelse, har det skjedd en stor utvikling innenfor klatreverden. Odden (2008) refererer til fjellklatring som en moderne aktivitet der fysisk form, tekniske ferdigheter og utstyr spiller en viktig rolle. Dersom man ser tilbake på sitatet om spennings – eller eventyrreiser, kan man se at de som deltar på slike typer reiser ønsker å oppleve aktiviteter som har en kontrollert risiko. På denne måten får deltakerne muligheten til å utfordre seg selv innenfor trygge rammer. Med en økning i denne formen for turisme, øker igjen behovet for fjellførere og sikkerhet til fjells.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I løpet av de siste årene har det vært flere ulykker i de norske fjellene. De fleste av disse ulykkene har fått et mer eller mindre heldig utfall, men det har også vært enkelte dødsfall.

Selv om det sjeldent har oppstått ulykker på organiserte turer, har det skjedd. Samtidig viser statistikk at ulykker også kan skje erfarne klatrere (Ulykkesdatabase NKF, u.å.).

En av årsakene til at vi har valgt å skrive en oppgave om dette temaet, er at det foreligger svært lite forskning fra tidligere. Det å arbeide i fjellet er knyttet til farer og risiko. Mytting og Bischoff (2008) skriver at risiko kan knyttes opp mot farer i naturmiljøet, og at det finnes ulike nivå når det gjelder farer. Hvordan en som menneske takler farefulle situasjoner varierer fra person til person. Fjellet er uforutsigbart og det er flere faktorer som har betydning for trygg ferdsel og sikkerhet. Som resultat av ulykkespåskan i 1967 ble ”tur etter evne” et sentralt punkt i norsk friluftsliv. ”Tur etter evne” innebærer at man har ferdigheter og kompetanse til å håndtere de utfordringene naturen gir (Horgen, 2010).

Det vil være interessant for oss å se hvordan fjellførere forholder seg til risiko og sikkerhet, og hvordan de forholder seg til sine gjester for å ivareta et sikkert arbeidsmiljø. En stor pådriver for at vi har valgt å skrive om dette temaet, er at vi selv er aktive i fjellet. Det vil derfor være interessant for oss å se hvordan profesjonelle fjellførere arbeider i fjellet.

For å få oppgaven inn på riktig spor har vi valgt å avgrense omfanget. Vi har avgrenset problemstillingen ved at vi kun ser på føringsturer i fjellet som innebærer klatring, og dermed styrer vi unna blant annet skiføring. Ved å intervju tre fjellførere fra tre ulike føringsfirmaer, vil vi få en detaljert innsamling av data. Samtidig vil vi kunne gå i dybden og samle den informasjonen som gir oss de konkrete svarene vi ønsker, for å besvare vår problemstilling.

1.2 Problemstilling

Fjellklatring blir av mange sett på som en aktivitet forbundet med farer og stor risiko. Oppgaven vi har valgt å arbeide med, vil i hovedsak gå i dybden på hvordan utvalgte fjellførere arbeider med sikkerhet og risiko under en føringstur i fjellet. Vår problemstilling er altså en oppgave der vi ser hvordan fjellførere forholder seg til risiko og hvordan de ivaretar sikkerheten til seg selv og sine gjester. Vi har valgt følgende problemstilling for å diskutere tematikken:

Hvordan arbeider fjellførere for å minimalisere risiko og ivareta sikkerheten for gjester og seg selv på en føringstur i alpint terreng?

1.3 Oppgavens oppbygning

I denne oppgaven vil vi se nærmere på teori som er relevant for å besvare problemstillingen før vi knytter dette opp mot empiri. Først kommer vi til å se på litteratur og teori som omhandler farer, risiko, sikkerhet, kommunikasjon, ansvar og plikter. Dette vil skape grunnlag for diskusjonskapittelet. Etter teorikapittelet ønsker vi å vise hva metode er og hvilken metode vi har brukt for å besvare denne oppgaven. Metode er et viktig hjelpemiddel når man skal holde en akademisk struktur gjennom oppgaven. Videre ser vi på svarene vi har fått gjennom intervjuene før vi knytter dette opp mot relevant teori. På denne måten får vi en god diskusjon rundt tematikken. Avslutningsvis kommer vi til konklusjonskapittelet der vi skal ferdigstille oppgaven. Her vil vi samtidig belyse hva vi har kommet fram til i leddene før og gi et endelig svar på problemstillingen.

2.0 Teori

I dette kapittelet tar vi for oss de teoretiske aspektene ved denne oppgaven. Farer og risiko er en del av hverdagen til en fjellfører, og disse begrepene er derfor relevant for vår innsamling av teori. Videre vil vi også se på hvordan disse begrepene påvirker hverandre for å skape et ulykkespotensiale. Som fjellfører har man videre et ansvar for sine gjester og man må hele tiden arbeide med å ivareta sikkerheten og skape et trygt arbeidsmiljø. Etter delkapittelet om farer og risiko, vil vi se nærmere på sikkerhet, og hvordan man bruker kommunikasjon for å ivareta sikkerheten under en føringstur. Kapittelet avsluttes med et avsnitt om førerens ansvar og plikter ovenfor gjestene, samt hvilke ansvar og plikter gjestene har i forhold til Produktkontrollen.

2.1 Farer og risiko.

Farer

Da Priest og Gass (2005) skulle forklare hva fare er, valgte de å dele opp begrepet i tre ulike typer farer; miljøskapte farer (environmental dangers), farer knyttet til gjestene (client dangers) og farer knyttet til fjellføreren (leadership dangers). Miljøskapte farer viser til farer man vanligvis ikke får gjort noe med, annet enn å unngå dem. Dette kan for eksempel være steinsprang, skred eller dårlig vær. Farer knyttet til gjestene er farer som kan oppstå rundt deltakerne på en tur. Eksempler på dette kan være at gjestene ikke følger de instruksjoner som blir gitt. Når vi snakker om farer knyttet til føreren tenker vi på farer som oppstår som følge av feil som blir gjort av føreren. Dette kan være dårlige beslutninger, dårlige ferdigheter eller at lederen blir stresset i situasjoner som kan oppstå (Priest og Gass, 2005).

Farer kan videre deles inn i subjektive og objektive farer. Subjektive farer viser til menneskelige feil, som for eksempel dårlige beslutninger. De objektive farene skiller seg fra de subjektive farene ved at man kan definere disse som naturskapte farer. I forhold til klatreføring, er steinsprang, snøskred og værendring til det verre de mest aktuelle eksemplene på objektive farer (Horgen, 2010). Det Horgen (2010) kaller subjektive farer kan sees i sammenheng med det Priest og Gass (2005) kaller farer knyttet til føreren og farer knyttet til gjestene, mens Horgens objektive farer tilsvarer Priest og Gass' miljøskapte farer.

Risiko

Et annet viktig begrep i denne oppgaven er risiko. Når man arbeider som fjellfører i alpint terreng må man alltid forholde seg til en viss grad av risiko. Det finnes en rekke ulike

definisjoner av risiko. Den definisjon vi har valgt å forholde oss til er sannsynlighet multiplisert med konsekvens. Denne definisjonen viser at dersom sannsynligheten eller konsekvensen øker, vil også risikoen øke. Samtidig vil risiko øke mer, dersom både sannsynligheten og konsekvensen øker (Vinnem, 2007). Når vi snakker om risiko i fjellet kan man altså se på det som sannsynligheten for at noe uforutsett skal skje, for så å knytte det opp mot hva som blir konsekvensen dersom en situasjon skulle oppstå (Mytting og Bischoff, 2008).

På samme måte som med farer, kan vi skille mellom to ulike typer risiko, subjektiv og objektiv. Den subjektive risikoen er den risiko som hver enkelt person oppfatter. Her kan man bruke klatring som et eksempel. En person med høydeskrekk kan oppfatte topptauklatring på en eksponert rute som en aktivitet med en stor grad av risiko. Objektiv risiko er, på en annen side, den reelle risikoen man som fjellfører vurderer. I forhold til eksempelet ovenfor, vil en fører vurdere at personen har alt nødvendig sikkerhetsutstyr for å forhindre et fall. Derfor kan føreren vurdere den objektive risikoen som liten (Bentsen et.al., 2009). Når man arbeider med føring i fjellet er det viktig at man forstår disse to typene risiko. Man må hele tiden være oppmerksom på de objektive risikoene, men samtidig også ha forståelse for gjestenes subjektive risiko (Bentsen et.al., 2009).

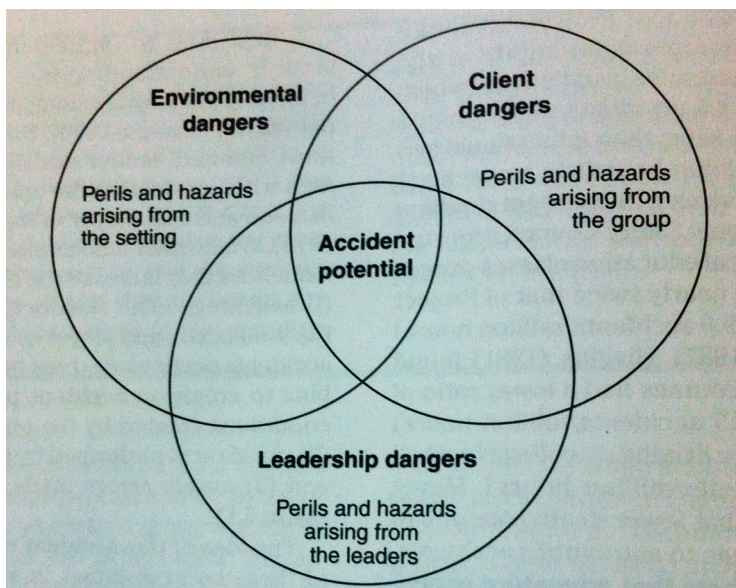
Uansett om man tar alle forhåndsregler, kan man aldri sikre seg helt mot all risiko og alle farer. Selv godt øvede friluftslivsutøvere kan havne i situasjoner som ikke er forutsett og som kan føre til ulykker. Som Mytting (2007) skriver, vil det alltid være en form for risiko i friluftsliv. Landrø (2007) benytter seg av begrepet restrisiko for å redegjøre for den formen for risiko man ikke kommer utenom. Etter at man har brukt en vurderingsmetode, vil man til slutt ende opp med en restrisiko. Eksempelet som Landrø (2007) har brukt er rettet mot snøskred og vurderinger knyttet til lagdelt vintersnø. Man kan aldri være 100% sikker på at det ikke vil løsne et flaskred, men dersom man har tatt de forhåndsreglene man kan, og risikoen er akseptabel kan man kjøre (Landrø, 2007). På samme måte vil en raskt krysse utsatte partier i fjellet der det er mulighet for steinsprang.

Ofte fokuseres det på risikoaktivitetene i friluftsliv. Dette kan være bratt skikjøring, klatring eller elvepadling. Likevel mener Mytting (2007) at fokuset også bør rettes mot risikomiljøet. Selv om man velger å unngå risikoaktivitetene, vil det likevel være andre farer i naturen. Kulde eller dårlig vær er risikomomenter man ikke fullstendig kan unngå som

friluftslivsutøver. Man kan ikke fjerne disse farene ved å gjøre tiltak, men tiltakene bidrar til å holde risikoen på et akseptabelt nivå. Det blir også vektlagt at man heller bør arbeide med ferdigheter innen risikohåndtering, enn å arbeide med risikoeliminering (Mytting, 2007). Slik vil man være klar over at det finnes en risiko med aktiviteten, og man kan arbeide med å håndtere den.

Ulykkespotensiale

For å vise hvordan de tre typene av fare er knyttet sammen i et ulykkespotensiale (accident potential) utviklet Priest og Gass (2005) en modell (Figur 1). Feltet som oppstår der de tre ringene overlapper hverandre illustrer ulykkespotensiale. Når det gjøres feil hos for eksempel føreren, vil ringen som illustrerer lederen flyttes nærmere midten og ulykkespotensialet vokser. Man kan selvfølgelig si at en ulykke, for eksempel et skred, kan ramme en gruppe som har gjort alt riktig og tatt alle forhåndsregler. Men vanligvis oppstår en ulykke på bakgrunn av at det gjøres feil i alle de tre komponentene (Priest og Gass, 2005).

Figur 1. Priest og Gass' modell som viser hvordan et ulykkespotensiale oppstår Priest og Gass, 2005:94¹

Selv om vi skiller mellom subjektive – og objektive farer, skriver Horgen (2010) at vi bør forholde oss til alle farer som subjektive farer. Uansett om den objektive faren finnes, er det våre subjektive valg som gjør at vi for eksempel går inn i et område med objektive farer. Når vi skaffer oss kunnskap og bygger opp erfaringer, vil vi forbedre forutsetningene våre, slik at vi kan ta beslutninger på et bedre grunnlag (Horgen, 2010). Man kan si at det som er farlig for

¹Modellen er utviklet av Williamson og Meyer, men har blitt modifisert av Priest og Gass.

en uerfaren gruppe, ikke nødvendigvis trenger være like farlig for en gruppe med mye erfaring (Horgen, 2010).

I rollen som fjellfører, er det viktig at man klarer å se og forstå begge disse typene av farer. Dersom man går og har konstant fokus på de objektive farene, vil det være en viss fare for at man tar dårlige beslutninger. For eksempel kan man si at i skredfarlig terreng skal man aldri gå brattere enn 30 grader. Men dersom fokuset på bratthet blir for stort, kan man bevege seg inn i andre farlige områder som for eksempel utløpssoner (Horgen, 2010).

2.2 Sikkerhet og kommunikasjon.

Sikkerhet

Sikkerhet er et begrep som ofte brukes i friluftslivssammenheng og er vanligvis forbundet med risiko. Det finnes ulike definisjoner på hva sikkerhet er. Vi har valgt å forholde oss til Lepikkö (2011) sin definisjon om sikkerhet som er følgende: *”Sikkerhet er viten at noe godt fortsetter, mens dens motpol utrygghet er usikkerhet i forhold til dette [...]. Mindre risiko betyr ofte bedre sikkerhet og motsatt. Slikt blir sikkerheten noe, som har til hensikt å minske risiko og forebygge et uhell.”* (Lepikkö, 2011:27). Med andre ord kan sikkerhet sees på som et resultat av risikoforbyggende arbeid. Videre i dette kapittelet vil vi se nærmere på begrepene sikkerhet og kommunikasjon som viktige verktøy i det risikoforebyggende arbeidet.

Det er sjeldent deltakerne på en føringstur har store ferdigheter eller kunnskaper om turen (Hallandvik, 2010). Mange av deltakerne på føringsturer er såkalte ”samlere”. De fleste 2000-meters toppene vi har i Norge er lett tilgjengelig til fots, men enkelte krever ferdigheter innenfor klatring. Mange av disse ”samlerne” innehar ikke ferdighetene som trengs for å bestige slike topper, og de ser seg derfor nødt til å leie en fører (Hallandvik, 2010). Alle beslutninger ligger derfor hos føreren. Et av de mest innarbeidede begrepene i norsk friluftsliv er ferd, eller ”tur etter evne”. Gjennom dette begrepet kan man si at alle, uansett ferdighetsnivå, skal kunne ferdes i naturen på en trygg og sikker måte. Så lenge man velger turer som er i sikkerhetsmessig samsvar med de ferdigheter man innehar, vil sikkerheten så godt det lar seg gjøre, bli ivaretatt (Mytting, 2007). Derfor er det særlig viktig at føreren gjennomfører en ”tur etter evne” og hele tiden har overskudd. I denne forbindelse er det også viktig å skille mellom ”tur etter evne” for fjellfører og gjester. For gjestene vil ikke en

føringsturtur være ”tur etter evne” da de har bestilt en tur som de ikke ville klart å gjennomføre selv (Hallandvik, 2010). Under planleggingen kommer det fram hva som er ”tur etter evne” for gruppen som helhet. For at en fører skal klare å gjennomføre ”tur etter evne” på en best mulig måte, er det særlig to ting som er viktig: god planlegging av turen og et godt blick på deltakere og situasjoner (Tordsson, 2005).

Begrepet sikkerhet har sterke bånd knyttet til risiko. Når man snakker om sikkerhet, handler det om at man ønsker å unngå skader og ulykker som er farlig for mennesket (Bischoff, 1998). På lik linje med farer og risiko kan sikkerhet deles i subjektiv – og objektiv sikkerhet. Den subjektive sikkerheten er på mange måter akkurat det samme som subjektiv risiko, og omhandler personlig oppfatning av sikkerhet. Objektiv sikkerhet viser til det analyserende arbeidet for å øke sikkerheten og minske risiko. Alt fra hvordan den enkelte person forholder seg til normer, bruk av sikkerhetsutstyr og hvordan det tilrettelegges for fysiske aktiviteter (Bischoff, 1998).

Til tross for hvor mye vi snakker om objektiv sikkerhet, vil det alltid være en subjektiv oppfatning av denne. Hvordan vi som mennesker forholder oss til sikkerhet er avhengig av våre personlige forutsetninger, og hvordan vi tenker på konsekvenser og evnen til å ta de rette beslutningene (Bischoff, 1998). Bischoff (1998) nevner i tillegg to systemer for hvordan man som fører kan ivareta og oppnå best mulig sikkerhet. Det første systemet baserer seg på adferd etter normer, regler, sikkerhetsrutiner og prosedyrer. Gjennom det andre systemet kommer det fram at man skal styre sine handlinger gjennom erfaring og konsekvenstenking (Bischoff, 1998). Å være i samspill med flere av disse tankene som er nevnt over, får oss mennesker til å tenke. Det er ikke det utstyret man har med seg på tur som er avgjørende for sikkerheten, det er handlingene og valgene man tar underveis (Bischoff, 1998).

Kommunikasjon

En viktig del av det risikoforebyggende arbeidet under en føringstur er kommunikasjon. Kommunikasjon beskrives av Priest og Gass (2005) som: ”(...) *information exchange between two or more people resulting in behavioral change.*” (Priest og Gass, 2005:5). Som en del av det forebyggende arbeidet, er kommunikasjon den beste måten å formidle egne mål og forutsetninger. Ved å bli enig om et felles mål, kan man i fellesskap velge en tur som gruppen med stor sannsynlighet klarer å gjennomføre. Ut ifra dette kan vi trekke paralleller til

sikkerhet, som handler om å arbeide i et miljø hvor man minsker risikoen for å bevare et sikkert arbeidsmiljø.

Tordsson (2005) velger å kalle lederskap for funksjonærskap. Han begrunner dette med at lederen i en gruppe har en funksjon i gruppen. Videre lister han opp en rekke punkter som omhandler hva en god funksjonær bør inneha av ferdigheter for å få en så god kommunikasjon som mulig. Det første punktet Tordsson (2005) beskriver, viser til viktigheten av å skape en god ramme rundt planleggingen. I planleggingsfasen har man mulighet til å forutse ulike situasjoner og på denne måten forberede seg og unngå at situasjoner utvikler seg til ulykker (Mytting og Bischoff, 2008). Dette vil også bidra til at kommunikasjonen skal bli så god som mulig, ved at man oppretter en forbindelse med deltakerne i rolige og lite krevende omgivelser. På denne måten vil det være enklere å vite hvordan gruppen står dersom en situasjon senere skulle bli mer krevende (Tordsson, 2005). I forhold til en føringstur vil området og ruten mest sannsynlig allerede være planlagt. Likevel er det viktig å få til et planleggingsmøte i forkant av turen for å få avklart et felles mål, få overblikk over medlemmene i gruppen, høre hva slags forventninger gruppen har og å kunne presentere de planene som er fastsatt i forkant av møte (Horgen, 2010). Horgen (2010) kaller dette for ferdråd. Ferdrådet er viktig da det setter noen rammer for hvordan turen skal gjennomføres og hvilke krav som settes til gruppen (Horgen, 2010).

Deretter blir det pekt på viktigheten av god organisering før og under turen. De viktigste momentene som trekkes frem her er fokuset på de små detaljene, som hvilke beskjeder man skal gi og hvilke utstyr man skal bruke. I et førerperspektiv kan man, ved å ha planlagt de små detaljene i forkant av turen, bruke mer energi på å kommunisere med gjestene (Tordsson, 2005). Videre beskrives punkter som at man skal sørge for at alle føler seg velkomne, gjennom å smile, opprette øyekontakt og ha et positivt tonefall. Når man som fører skal informere om turen eller gi en beskjed, er det i tillegg viktig å bruke ord som vekker interesse. På denne måten vil det være enklere for gruppen å følge med, og man unngår at beskjeder ikke blir oppfattet på grunn av manglende konsentrasjon. I samme situasjon bør en også samle hele gruppen, for på denne måten å få med alle synspunkter. Når en beslutning skal tas må man sørge for at hele gruppen forstår bakgrunnen for beslutningen og til sist oppsummere og bekrefte beslutningen som er tatt (Tordsson, 2005).

De punktene som er beskrevet ovenfor, er særlig viktige i starten av en tur der deltakerne og føreren kanskje ikke kjenner hverandre fra før. Ved at en leder hele tiden arbeider for å holde kommunikasjonen gående vil man også bygge opp en tillit mellom medlemmene av gruppen. På denne måten vil kommunikasjonen etter hvert gå enklere og mer naturlig. Like viktig er det da også å følge med på gruppen underveis. Først og fremst gjelder dette god, muntlig kommunikasjon, men det er også viktig at man følger med på kroppsspråk og holdninger. (Tordsson, 2005).

2.3 Informasjon, ansvar og plikter.

Når man tilbyr forbrukertjenester, som fjellføring, må man som tilbyder forholde seg til Produktkontrolloven (1976). I Produktkontrollovens (1976) §3 står det blant annet beskrevet hvilke plikter man har dersom man tilbyr risikofylte forbrukertjenester. Aktsomhetsplikten krever at man viser aktsomhet og treffer rimelige tiltak for å begrense risikoen for helseskade. Kunnskapsplikten krever at man som tilbyder av forbrukertjenester innehar kunnskap som kan brukes til å vurdere faren for at de som benytter seg av tjenesten kan komme til skade. Paragrafens siste ledd omhandler den viktigste plikten i forhold til kommunikasjon, opplysningsplikten, og sier at:

Personer som nevnt i tredje og fjerde ledd plikter å gi bruker av forbrukerprodukt og mottaker av en forbrukertjeneste tilstrekkelig og relevant informasjon slik at disse settes i stand til å vurdere sikkerheten ved disse og eventuelt sikre seg mot fare, med mindre dette klart fremgår uten slik informasjon. Informasjonen skal være tydelig, lett tilgjengelig og tilpasset brukerens og mottakerens behov. Slike opplysninger medfører ikke fritak fra lovens øvrige krav. (Produktkontrolloven, 1976:§3).

Dette betyr i praksis at førerne eller føringsfirmaene plikter å gi informasjon som skal forberede gjestene i forkant av turen. På denne måten sikrer man at gjesten vet hva det å delta på en føringstur i alpint terreng innebærer.

Også gjestene som deltar på en føringstur har lovfestede plikter de må forholde seg til. Disse står nevnt i Produktkontrollovens (1976) §3 sammen med førerens og føringsfirmaets plikter. Det står at den som kjøper eller mottar forbrukertjenester skal vise aktsomhet når vedkommende benytter tjenesten. Med andre ord vil dette si at dersom det skjer en ulykke på

bakgrunn av at en gjest på en føringstur har handlet uaktsomt, vil føringsfirmaet kunne få redusert straff eller bli frikjent.

I Norge er alle bedrifter og organisasjoner pålagt å ha et dokument som sier noe om bedriftens arbeid med helse, miljø og sikkerhet (heretter HMS). Dette er lovpålagt gjennom internkontrollforskriften (Internkontrollforskriften, 1996). Internkontrollforskriften skal være med å bidra til økt sikkerhetsfokus i en bedrift og dermed også redusere faren for helseskader. Ved at bedrifter hele tiden må ha et aktivt HMS dokument som sjekkes og oppdateres ofte. I forbindelse med dette arbeidet, kan det også nevnes at Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) har utarbeidet en Temaveileder i risikoanalyse for risikofylte forbrukertjenester. Dette dokumentet er ment som: ”(...) *hjelp for virksomheter i arbeidet med å ivareta ansvaret for sikring av sine forbrukertjenester og forebygge mot helseskade overfor forbrukere.*” (DSB, 2007:4). Meningen er at man som tilbyder av slike tjenester skal kunne bruke denne temaveilederen som et hjelpemiddel til å gjennomføre hensiktsmessige risikoanalyser for så å kunne utarbeide et internkontrolldokument som oppfyller alle statlige krav (DSB, 2007).

3.0 Metode

I denne delen av oppgaven har vi gjort rede for hvordan vi metodisk har jobbet for å besvare problemstillingen. Metode i seg selv vil ikke gi svar på en problemstilling. Man kan se på metode som et verktøy eller et hjelpemiddel til å gjennomføre et forskningsprosjekt. Metode dreier seg i all hovedsak om hvordan vi innhenter, organiserer og tolker informasjon (Larsen, 2007).

Metodevalg

Det vanligste er å dele metode inn i to ulike hovedtyper, der vi skiller mellom kvalitativ og kvantitativ arbeidsmetode. En kvantitativ arbeidsmetode vil tillate oss å gå i bredden for å finne svar på det vi ønsker. En stor målgruppe nås, gjerne i form av spørreskjemaer. Et spørreskjema vil gi oss informasjon om mange, som oftest tallbaserte resultater, men vil ikke gå i dybden på det enkelte spørsmålet. Ved å hente lite informasjon fordelt over mange undersøkelsesenheter vil man dekke et større spekter og man vil etter hvert finne ut hva flertallet mener (Dalland, 2012; Jacobsen, 2005). Når man har gjennomført en undersøkelse bør resultatene kunne generaliseres. Dette betyr at utvalget er representativt og det er stor sannsynlighet for at resultatet rører en stor del av befolkningen (Dalland, 2012).

En kvalitativ arbeidsmetode vil gå i dybden på temaet. Under kvalitativ arbeidsmetode forholder man seg til et fåtall personer, og det gjør at den informasjonen man samler eller observerer blir så nøyaktig som mulig. En blanding av intervju og observasjon kan gi oss de nødvendige forutsetningene for intervjuet. Under et intervju observerer intervjueren respondenten, for å skape et helhetlig bilde av utsagnet (Dalland, 2012). I motsetning til en kvantitativ arbeidsmetode, vil man her få svarene muntlig, vanligvis på en diktafon eller på video. En kvalitativ arbeidsmetode gjør at det blir enklere å gå i dybden på et tema med tanke på innsamling av data, da intervjuguide er tilpasset temaet og oppfølgingsspørsmål blir en naturlig del av intervjuet (Dalland, 2012; Jacobsen, 2005).

Vår problemstilling er tilspisset fjellførere som driver med føringsturer i alpint terreng. Vi ønsker å gå i dybden og søke en dypere forståelse for emnet. Vi ønsker ikke å la resultatet av oppgaven være et gjennomsnittlig svar fra et stort spekter av objekter. Derfor har vi valgt å bruke en kvalitativ arbeidsmetode, som vil tillate oss å gå dypere inn på spørsmålene under

innsamling av data. Ved hjelp av intervjuer har vi samlet inn data vi føler er relevant for å besvare vår problemstilling

3.1 Utvalg

Enhetene man ønsker å hente informasjon fra eller om, kalles informanter eller respondenter. Disse to begrepene blir ofte behandlet likt, men skilles fra hverandre etter hvilken rolle man har. Informanter har for eksempel stor kunnskap om et emne/gruppen vi søker, men er ikke en del av den. Respondenter derimot er selv aktive i den gruppen det er ønskelig å intervjuer (Dalland, 2012; Jacobsen, 2005). Vi kommer til å forholde oss til respondenter, da vi vil intervju personer som selv driver med fjellføring i alpint terreng.

Når vi skulle velge ut hvilke personer vi ønsket å hente informasjon fra, måtte vi velge mellom flere forskjellige utvelgingsmetoder. Ut ifra hvilken informasjon vi ønsket å få, var det viktig at vi valgte respondenter som var relevante for vår problemstilling. Samtidig var det viktig for oss å finne et utvalg av personer som speilet størst mulig del av føringsmiljøet. Som sagt finnes det flere forskjellige metoder for hvordan utvelgelsen skal foregå. Likevel har Befring (2007) valgt å dele utvelgelsesmetodene inn i to hovedgrupper, randomisert utvelgelse der utvelgelsen skjer tilfeldig, og pragmatisk utvelgelse der utvelgelsen skjer på bakgrunn av hva som er mest praktisk eller økonomisk.

Med utgangspunkt i disse to hovedgruppene, tenker vi at vår utvelgelse har vært en blanding av disse. Et viktig argument for utvelgelsen av respondenter var at de jobber med fjellføring som hovedbeskjeftigelse. På grunn av oppgavens relativt beskjedne omfang valgte vi å intervju førere som er lokalisert i nærområdet. På denne måten kan vi si at vi har benyttet oss av en pragmatisk utvelgelsesmetode (Befring, 2007). Men på en annen side, så finner man relativt mange fjellførere i dette området. Den videre utvelgelsen skjedde derfor på et tilfeldig grunnlag der alle hadde like stor mulighet til å bli valgt (Befring, 2007).

Ved å avgrense oss til tre fjellførere, har vi fått en tettere dialog og bedret muligheten for å samle den informasjonen vi trenger ved hjelp av intervjuer. En kvalitativ arbeidsmetode gjør at vi får mye informasjon av et fåtall personer, og vi kan lettere få de svarene vi er ute etter da vi kan stille oppfølgingsspørsmål under intervjuet (Jacobsen, 2005).

3.2 Intervjuguide og intervju

Før vi startet med intervjuene, laget vi en intervjuguide som skulle hjelpe oss gjennom prosessen. Intervjuguiden var et hjelpemiddel som ledet oss gjennom intervjuet (Dalland, 2012). Våre erfaringer med intervjuer var svært begrenset, derfor ble intervjuguiden et viktig hjelpemiddel for å få gjennomført intervjuet på en så god måte som mulig. Med tanke på at vi fikk mulighet til å tenke gjennom og utarbeide spørsmål og hjelpespørsmål på forhånd, ble det enklere for oss å holde intervjuet så uformelt som mulig. I tillegg hjalp det oss med å få en bedre struktur under intervjuene. På denne måten oppnådde vi at respondentene lettere kunne gi mer spontane svar på spørsmålene (Dalland, 2012).

I tillegg til å være et godt hjelpemiddel under intervjuene, ble intervjuguiden også en god retningsviser når selve oppgaven ble skrevet. Med tanke på strukturen i oppgaven, er det hensiktsmessig å bruke oppbyggingen av intervjuguiden som en ledetråd. På denne måten kan man bygge opp oppgaven rundt samme struktur som intervjuguiden, og man får en enklere jobb med å plassere svarene fra respondentene inn i oppgaveteksten (Dalland, 2012).

Alle intervjuene våre ble gjort ansikt til ansikt. Dette gjorde at det ble enklere for oss å observere respondentens kroppsspråk når vi stilte spørsmålet. Kroppsspråket til respondenten kan være med på å understreke eller svekke et utsagn, og hjelpe oss å få en bredere forståelse for det som blir sagt. Man hører det gjerne ikke, men ut ifra ansiktsuttrykket kan man se om utsagnet for eksempel er ironisk ment (Dalland, 2012). Under alle intervjuene benyttet vi oss også av en diktafon. Diktafonen ble et uvurderlig hjelpemiddel for oss, ved at vi fikk mulighet til å ta opp det som ble sagt under intervjuene. På denne måten kunne vi på en mer nøyaktig måte gjengi det som ble sagt (Dalland, 2012).

I arbeidet med intervjuguiden vektla vi å gjennomføre intervjuer som var korte tidsmessig. På denne måten håpet vi å kunne begrense mengden materiale som måtte transkriberes i etterkant av intervjuene. Under dette arbeidet var det også viktig å fokusere på at kvaliteten på intervjuene ble så høy som mulig. Når vi transkriberte den muntlige samtalen over til skriftlig tekst, sorterte vi svarene i de ulike temaene. Også her ble intervjuguiden en god retningsviser. Ved å sortere svarene i temaene vi spurte om var det lettere for oss å bruke og analysere dette i diskusjonskapittelet da det var oversiktlig med tanke på de andre svarene (Dalland, 2012).

3.3 Hermeneutikk

Begrepet hermeneutikk stammer opprinnelig fra gresk og betyr fortolkningslære. Hovedmålet med denne fortolkningslæren er å finne frem til den totale meningen rundt et fenomen. Ved at vi som forskere er bevisst på vår egen evne til å fortolke, kan vi, for eksempel i en intervjusituasjon, langt på veg forstå hvordan respondentene har opplevd en situasjon (Dalland, 2012). Einar Aadland skriver at: *”Dersom man ikke har noen forutgående forestillinger å tolke inntrykkene ut i fra, vil inntrykkene være kaotiske og usammenhengende”* (Aadland, 2004:185). Gjennom å benytte oss av egne erfaringer og meninger har vi skapt vår egen forståelse og fortolkning av det respondentene fortalte. Med tanke på at tolkning vanligvis er noe vi gjør individuelt, er det viktig å vektlegge at dette temaet er svært subjektivt.

Informasjonen som har kommet frem under intervjuene, har blitt transkribert og tolket av oss før vi har knyttet det opp mot vår oppfatning av teorien. Dette har igjen blitt brukt som bakteppe under utviklingen av diskusjonskapittelet. Dette viser at dersom noen ønsker å gjenta undersøkelsen vår, må vedkommende ta med at vår tolkning er en viktig del av det som blir presentert i denne oppgaven (Dalland, 2012).

3.4 Validitet og reliabilitet

Når man snakker om validitet viser man til oppgavens relevans eller gyldighet. Sagt på en annen måte, handler validitet om hvorvidt de dataene som er samlet inn er relevant for problemstillingen. Kvalitativ forskning er kjent for å gi bedre validitet enn kvantitativ forskning, kanskje særlig ved at respondenten kan snakke mer fritt og at man dermed får mer utdypende og spontane svar. Intervjuer er også særlig godt egnet til å gi økt validitet ved at den som intervjuer kan gå inn å korrigere spørsmålene dersom svarene respondenten avgir er irrelevant i forhold til problemstillingen (Larsen, 2007; Dalland, 2012).

Selv om et intervju kan gi økt validitet er det likevel viktig å være kritisk. I en intervjusituasjon kan respondenten være en person som kjenner den som intervjuer. Dette kan være et eksempel på at respondenten kan gi unøyaktige svar. Dersom noen av respondentene avgir unøyaktige svar eller misforstår spørsmålet, vil dette påvirke påliteligheten da meningsinnholdet kan endres ved renskrivning (Dalland, 2012). Videre må man vektlegge at de svarene som blir avgitt av respondenten, senere vil bli fortolket og transkribert av oss.

Dersom en forsker ved en senere anledning skulle ønske å gjenta forsøket vårt, må denne forskeren ta med i betraktningen at svarene som blir avgitt kan være annerledes og dermed også bli tolket annerledes (Dalland, 2007).

Reliabilitet betyr pålitelighet og når vi snakker om oppgavens reliabilitet, viser vi til hvor pålitelig innsamlingen av data er for problemstillingen. Innsamlingen av data kan i utgangspunktet være relevant, men det er viktig at de er samlet inn slik at de er pålitelige og at en minimaliserer unøyaktighetene i de ulike leddene i prosessen. For å forsikre oss en pålitelig innsamling er det viktig at vi bruker intervjuguiden aktivt under intervjuene slik at vi kan stille spørsmål som omhandler temaet. For vår del er vi interessert i tindeveilederes syn på risikooppfatning og -håndtering (Dalland, 2007).

For å minimalisere feilinformasjon under intervjuet brukte vi diktafon. Denne hjalp oss å huske hva som ble sagt. Dette ga oss en ordrett tekst som vi kunne arbeide med i drøftingsdelen, og det ble dermed lettere for oss å mer nøyaktig kunne gjengi det respondenten fortalte.

Fordelene med å bruke en kvalitativ metode er at vi har få objekter å forholde oss til. Dette gjør at vi får data som lar seg bearbeide av oss som personer, ikke avanserte dataprogrammer, noe som igjen gjør at behandlingen av dataene vil bli enklere å gjennomføre. Samtidig vil det også bli enklere å kunne få mer detaljerte svar fra intervjuobjektene (Larsen, 2007).

Når det gjelder intervjuet er det en del kilder som kan føre til feilinformasjon. Det kan være uklarheter i spørsmålet som blir stilt, respondenten kan misforstå spørsmålet, eller vi som intervjuere kan feiltolke svaret. På samme måte kan også svarene vi får oppleves som noe uklare, som igjen vil gjøre bearbeidelsen av dataene mer komplisert. I denne forbindelse kan man også legge til at det har vært lite struktur i dataene vi har fått inn. Dersom vi ikke hadde vært nøye i de ulike leddene, kunne dette svekke påliteligheten til informasjonen vi har hentet inn (Dalland, 2007).

4.0 Analyse og diskusjon

I dette kapittelet ønsker vi å presentere de resultatene vi har fått gjennom intervjuene, for så å diskutere disse opp mot aktuell teori og vår problemstilling. Vi har valgt å dele dette kapittelet inn i tre hovedtemaer, som vil belyse vår problemstilling. Først ønsker vi å se på hvordan fjellførere oppfatter risiko og farer. Deretter trekker vi frem hvordan fjellførerne arbeider med å ivareta sikkerheten til seg selv og sine gjester, før vi avslutningsvis ser på hvordan det kommuniseres med gjestene i forkant av – og under en tur. Siden alle våre respondenter er anonyme, har vi valgt å referer til de ulike ved å bruke R1, R2 og R3. I denne sammenhengen er ”R” forkortelse for respondent.

4.1 Farer og risiko

Noe av det viktigste vi har jobbet med i denne oppgaven er hvordan fjellførere oppfatter og forholder seg til risiko når de arbeider i fjellet. Vi vet allerede at arbeid i fjellet alltid vil innebære en viss grad av risiko, og det vil derfor være interessant å se på hvordan denne risikoen påvirker arbeidshverdagen til en fjellfører.

Vi startet teorikapittelet med å se på forskjellen mellom subjektive – og objektive farer. Som nevnt skriver Horgen (2010) at man bør forholde seg til alle farer som subjektive. Dette er også et punkt respondentene våre var klar over. R2 forteller at: *”Det er mye objektive farer i fjellet, men det blir ikke så mye som er objektivt lenger, med høy kunnskap da.”* (R2). Dette kan tolkes dithen at når kunnskapen øker, vil man enklere kunne oppfatte og vurdere de objektive farene. Likevel vil de subjektive farene, som feilvurderinger og dårlige beslutninger, alltid være tilstede (Horgen, 2010). Dette kan igjen sees på som en årsak til at risikoen aldri kan elimineres helt i friluftslivet.

På bakgrunn av dette spurte vi hvordan respondentene oppfattet begrepet risiko. I intervjusituasjonen forsøkte alle respondentene å komme frem til en definisjon, bestående av begrepene ”sannsynlighet” og ”uønsket hendelse”. Som vi har vist i teorikapittelet har vi benyttet oss av Vinnem’s (2007) definisjon som viser til konsekvens multiplisert med sannsynlighet. Dette er også en definisjon som kom frem i et av intervjuene: *”Risiko er konsekvens ganger sannsynlighet. Så enkelt er det. Hvis du har høy konsekvens, må du ha lav sannsynlighet for at det skal skje.”* (R2). Selv om kun en av respondentene ordrett brukte

Vinnem's (2007) definisjon, viser svarene vi fikk at alle respondentene hadde stort sett den samme oppfatningen av begrepet risiko.

Under intervjuene ønsket vi også å finne ut om respondentene hadde hatt uhell, nestenulykker eller ulykker på føringsturer. Dette ville være interessant i forhold til å høre hvordan førerne tenkte og handlet i forkant av en uforutsett hendelse, noe som er med på å belyse temaet restrisiko (Landrø, 2007). Etter å ha beskrevet en alvorlig nestenulykke sier en av respondentene: *"Og jeg tenker at vi var tre erfarne førere som var forsiktige, men samtidig tenker jeg hva vi kunne gjort annerledes."* (R3). Hendelsen viser at selv profesjonelle fjellførere som arbeider i fjellet kan bli utsatt for ulykker. Det viser også at selv om man er erfaren, og tar alle forhåndsregler, må man likevel forholde seg til en viss grad av risiko.

Tanken om restrisiko kan også videreføres til det Mytting (2007) skriver om risikomiljø. Mange, og da særlig media, har et stort fokus på risikoaktiviteter. Men i fjellet kan miljøet inneha risikomomenter ut over selve aktiviteten (Mytting, 2007). R2 sier: *"Og på anmarsj kan det være fallende stein og ting, utglidning på snø og is og lignende. Så da må man gjøre tiltak for å sikre at det ikke skjer (...)"* (R2). Her ser man at førerne selv er bevisst på at det finnes farer i alle delene av en føringstur.

Når ulike farer knyttes sammen oppstår et ulykkespotensiale, slik Priest og Gass (2005) viser med sin modell (Figur 1). Nestenulykken som ble beskrevet av R3, der to grupper hadde gått sammen og en person løste ut en stein, vil være et godt eksempel på hvordan et ulykkespotensiale oppstår i praksis. I denne forbindelse forteller respondenten at: *"(...) vi var veldig bevisst på at vi skulle gå tett og kontrollert og være forsiktige, men jeg tror vi var veldig slitne, det hadde vært mye vind og en del regn og vi hadde vært ute ganske lenge."* (R3). Her ser man et godt eksempel på at dårlig vær (miljøskapte farer), slitne førere (farer knyttet til fjellføreren) og slitne gjester (farer knyttet til gjestene) bidrar til å øke ulykkespotensialet. I dette tilfellet ble ulykkespotensialet så stort at det resulterte i en nestenulykke.

Et annet punkt som kan være interessant for problemstillingen er hvordan fjellførere forholder seg til risiko på private turer. Eventuelt om det er noe forskjell på turer i jobbsammenheng og turer i privat regi. Også på dette spørsmålet får vi svært like svar fra alle de tre respondentene. Alle respondentene snakker mye om det å ha god margin og overskudd når de er på jobb i

fjellet. De forteller videre at de ikke tar unødvendig stor risiko på egne turer, men i forhold til egenferdigheter og forutsetninger kan de tillate seg å gå med mindre margin. Disse svarene underbygges av R2 som sier at: *”(...) når jeg er på jobb, er mitt eget friluftsliv satt litt i skyggen av det å ta hånd om andre. Og fokuset ligger på sikkerhet og deres ve og vel, men også på at de skal ha en alright opplevelse (...)”* (R2). Det å ta unødig stor risiko på vegne av andre mennesker er helt uaktuelt, da de har det overordnende ansvar dersom noe skulle skje.

4.2 Sikkerhet og kommunikasjon

Som fjellfører er det viktig med gode arbeidsrutiner. Et viktig punkt som har blitt nevnt tidligere er ”tur etter evne” og evnen til å planlegge turer som er tilrettelagt for å nå gjestenes mål. Planlegging er et viktig verktøy i gjennomføringen av turen, da en kan forutse ulike situasjoner og forberede seg slik at man unngår hendelser som går utover sikkerheten (Mytting og Bischoff, 2008). Videre i dette kapittelet vil vi se nærmere på hvordan fjellførere arbeider for å ivareta et trygt arbeidsmiljø.

Et gjennomgående svar vi fikk fra respondentene når det gjaldt arbeidsrutiner og sin egen sikkerhet var margin og overskudd. R2 forklarer kort hvorfor det er viktig for en fjellfører å ha margin og overskudd på sin side: *”Når vi er på klatreføringer har vi jo heller ikke, eller det er hvertfall sjeldent, vi har med oss folk som kan noe særlig.”* (R2). Respondenten forsetter med følgende sitat: *”Sånn at skjer det oss noe, står på en måte alle på stedet hvil.”* (R2). Gjestene har ikke den egenferdigheten og kompetansen som trengs for å løse en kritisk situasjon, derfor blir det for dem en tur over evne. Vi kan se tilbake på det Hallandvik (2010) skriver om at mange av de som leier førere er såkalte ”samlere”. For å kunne nå en fjelltopp de ikke har ferdigheter til selv, ser de seg nødt til å leie en fjellfører for å nå målet.

R3 nevner ”tur etter evne” som en viktig faktor, da dette begrepet bygger på prinsippet om at man skal ha god margin på det man foretar seg. ”Tur etter evne” er, som Horgen (2010) skriver, med på å bygge et sikkert arbeidsmiljø og man forsikrer seg om at egenferdighetene er tilstede. Som fjellfører er dette et begrep man må følge, da man alltid må ha god margin og overskudd. *”Jeg tenker på ”tur etter evne” og at jeg takker ja til turer som jeg vet det er god margin på.”* (R3). Ut ifra dette sitatet kan vi tolke respondenten dithen at begrepet ”tur etter evne” står sterkt. Når man har ansvar for andre er det ikke ønskelig å legge ut på en tur, uten

at marginen og forutsetningene er til stede. R3 nevner også at dersom det er turer lengre fram i tid, har man muligheten til å forberede seg til dette dersom man føler marginen er for liten.

Som en del av planleggingsfasen gjennomfører man ofte et ferdråd med gjestene der man blir enig om forutsetninger og mål for gruppen, og hvordan man skal gjennomføre en ”tur etter evne” for gruppen som helhet. For at en gruppe skal kunne gjennomføre en krevende tur, er det viktig at man planlegger en tur der forutsetningene til gruppen er nokså like (Horgen, 2010). R3 forteller at det er større sjanse for å snu med gjester man møter samme dag, enn de gjestene man har hatt et ferdråd med. Grunnen til dette kan være at man ikke har blitt enig om felles mål og forutsetninger, og gruppen i helhet ikke er på ”tur etter evne”.

I følge respondentene er man litt tilbake til gamledager der regelen ”førstemann faller ikke” står sterkt. R1 forteller også at man ikke kan forvente noe av gjestene og taulaget. *”[...] da en ikke kan forvente noe av taulaget bortsett fra at man ikke faller ned i dalen da de holder i tauet på et vis.”* (R1). Til tross for at fjellførerene noen ganger føler de soloerer, kan vi igjen trekke tråden til ”tur etter evne”. På bakgrunn av sine vurderingsevner og egenferdigheter tar ikke fjellførerene unødig stor risiko når de har ansvar for en føringstur. Fjellførerene arbeider hele tiden for å håndtere risiko og holde sikkerheten innenfor visse rammer.

For å nå målet er det viktig med det analyserende arbeidet underveis. Fjellførerene forteller at de noen ganger er nødt til å ta beslutninger der gruppen må snu. En gruppe som går for sent, eller beveger seg dårlig i antatt lettere terreng vil ha dårlige forutsetninger på et vanskeligere punkt. *”Altså hvis du allerede her er sliten eller har for lite overskudd eller synes det er vanskelig å bevege deg, så blir det kanskje for vanskelig å klatre den ruta, eller gå den turen vi har tenkt.”* (R2). Dersom en fjellfører ikke er årvåken nok i forhold til dette, kan det gå utover sikkerheten til resten av gruppen. R2 forteller at dersom man er ute med gjester til det blir mørkt har man ikke gjort en god nok jobb. Transparent føring² er en del av sikkerheten da man inkluderer gjestene i større grad. *”Sikkerheten til gjestene ligger også mye i at de også er i komfortsonen.”* (R2). Dersom gjestene er i komfortsonen vil de oppleve en mestringsfølelse og føle seg inkludert i valgene som blir tatt.

² Med transparent føring menes føring der gjestene tas med på råd.

For at sikkerheten i gruppen skal ivaretas snakket respondentene om gruppens deltakelse. R1 fortalte at det er ønskelig å være en homogen gruppe som står sammen om avgjørelser. Det er viktig å poengtere her at det er fjellføreren som til slutt har det siste ordet. Informasjonen som blir gitt i forkant av turen kan være med på å underbygge grunnen til ulike avgjørelser. *”Viktig for meg at jeg ligger i forkant og er åpen for gjesten og forteller gjestene om situasjonen før turen.”* (R1). Ved å fortelle gjestene før turen at været ikke er ønskelig, men at man skal prøve å nå toppen om det er mulig, vil dette bidra til at gjestene er forberedt på situasjonen og man kan oppnå en større forståelse for hvorfor en må snu når man står i den aktuelle situasjonen.

Svarene respondentene har gitt, kan trekkes opp mot Lepikkö (2011) sin definisjon på sikkerhet. Fjellførerne ønsker å ha så god margin og et godt overskudd for å holde risikoen på et så lavt nivå som mulig. Slik vi tolker Lepikkö (2011) sin definisjon, blir sikkerheten bedre dersom risikoen er mindre. Ut ifra det respondentene har sagt om det gamle prinsippet, ”førstemann faller ikke”, er det ønskelig å tenke at de er så erfarne og rike på kompetanse at de vurderer en føringstur som sikker. Sikkerhet handler om å utføre handlinger på en sikker måte. Holder man risikoen på et lavt nivå, vil man klare å opprettholde et sikkert arbeidsmiljø, og nå målet. Dersom vi trekker fram essensen i begrepet ”tur etter evne” forteller det oss at man skal kunne ferdes i fjellet på en sikker måte under de gitte forholdene. Dette er helt grunnleggende for fjellførernes margin og overskudd.

4.3 Informasjon, ansvar og plikter.

Under en føringstur er det viktig å opprette en god kommunikasjons – og informasjonsflyt. Alle respondentene forteller at kommunikasjon er en viktig del av helhetsbildet for å ivareta sikkerheten og skape en god atmosfære rundt turen. Som vi har nevnt i teorikapitlet, er kommunikasjon og informasjon lovpålagt gjennom Produktkontrollen (1976). Gjennom intervjuene ble det klart at respondentene hadde litt forskjellige måter å gi informasjon på. R1 forteller at gjestene får utdelt et egenerklæringsskjema i forkant av turene, slik at de gjøres mer bevisst på hvilket ansvar og hvilke plikter de har når de skal delta på respondentens opplegg. De to andre respondentene ønsker i de fleste tilfeller kun at gjestene møter til et informasjons – og planleggingsmøte kvelden før turen.

Når man ser disse svarene opp mot produktkontrollovens §3 (1976) som omhandler aktsomhetsplikt, får man en større forståelse for disse valgene. Aktsomhetsplikten sier blant annet at: *”Den som eier eller leder virksomhet som tilbyr forbrukertjenester (...), skal vise aktsomhet og treffe rimelige tiltak for å forebygge (...) helseskade.”* (Produktkontrolloven, 1976:§3). Ved at man som fjellfører hele tiden arbeider med overskudd, både med tanke på fysiske ferdigheter, men også innen tekniske ferdigheter, vil man allerede der ha truffet rimelige tiltak for å forebygge helseskade.

For at man på best mulig måte skal kunne vurdere sikkerheten i en føringssituasjon, er man pliktig å inneha kunnskap om det man bedriver (Produktkontrolloven, 1976). Særlig R1 var tydelig på at det var viktig å ha kunnskap om det man arbeidet med, men vedkommende var også like tydelig på viktigheten av å holde seg faglig oppdatert. Ved å delta på ulike kurs, konferanser og seminarer fikk respondenten stadig ny og oppdatert kunnskap. På denne måten vil fjellføreren alltid inneha den nyeste kunnskapen og ha mulighet til å bruke denne til å vurdere og analysere ulike situasjoner.

Når man arbeider som tilbyder av risikofylte forbrukertjenester er man pliktig, gjennom Produktkontrolloven (1976), å informere og kommunisere med gjestene. Kommunikasjonen med gjestene starter som oftest når turen blir bestilt. R3 forteller at det vanligvis foreligger et planleggingsmøte kvelden før turen, der man samles og blir enig om felles mål og forutsetninger for turen. På denne måten vil man høre hvilke mål gruppemedlemmene har og man kan komme frem til et felles mål man kan legge opp turen etter. Også R2 foretrekker å ha et informasjonsmøte kvelden før turen. Vedkommende sier blant annet at: *”(...) de får alltid informasjon og opplæring dagen før, siden de fleste høyfjellsklatreturene starter veldig tidlig.”* (R2). Horgen (2010) bruker mye tid på å vektlegge viktigheten av et godt planleggingsmøte i forkant av turen. Og da særlig i forhold til å få oversikt over gruppen og som vi nevnte i forrige avsnitt, å avklare et felles mål. Her er det også viktig å trekke inn det Tordsson (2005) og Horgen (2010) sier om at et planleggingsmøte bør foregå i rolige omgivelser.

Selv om et informasjonsmøte i forkant av turen er viktig for å få avklart mål og få overblikk over gruppen, er det også viktig å forberede gjestene på hvilke utfordringer de vil få i løpet av turen. R3 sier at: *”(...) bare møte gjestene på morgenen å gå avgårde, jeg mener ikke det er uforsvarlig, men da må en kanskje snu i mange tilfeller fordi at det vil jo vise seg der da,*

kanskje, at de ikke er i stand til å gjennomføre slik som vi ønsker.” (R2). Dette kan forstås som at gjestene er i dårligere fysisk form enn man forventer, men det kan også trekkes opp mot subjektiv – og objektiv risiko (Bentsen, et.al., 2009). I føringssammenheng er det viktig å kunne skille mellom disse to risikotypene. I et forberedelsesmøte er det viktig at føreren bevisstgjør gjestene på de farene som kan oppstå, men samtidig også vektlegge at føreren gjennom utdanning og erfaring vil ta profesjonelle beslutninger for å minimalisere den objektive risikoen. Dette underbygges igjen av R2, som sier at:

Føring er jo i utgangspunktet, hvis en skal prøve å definere det, tilrettelegging av tur over evne og hele jobbinga foregår i et skjæringspunkt mellom det som er komfortsonen til deltakerne, samtidig som det er på kanten av en sånn mestringsfølelse. (R2).

Uten et møte i forkant av turen, kan man altså oppleve at gjestenes subjektive risikooppfatning blir så feil at den går over i frykt og en dårlig opplevelse (Priest og Gass, 2005).

I forhold til gjestenes plikter, er dette også noe som er vedtatt gjennom Produktkontrollovens (1976) §3. Selv om det er lovpålagt at gjester på en føringstur skal handle aktsomt, har vi fått inntrykk av at dette er noe som blir lite vektlagt av fjellførerene selv. Som nevnt ovenfor, har R1 et egenerklæringsskjema som gjestene må skrive under på før turen. Mens de resterende respondentene kun forventer at gjestene er i gjennomsnittlig god form. På spørsmål om hva respondentene forventer av gjestene svarer R3 at: ”(...) *hvis en skal bruke en setning, så er det generell god form, så må folk legge inn det de syns er fornuftig og så er det å begynne å gå, og hvis det ikke fungerer, så er det jo bare å snu.*” (R3). Dette kan også sees i sammenheng med det som ble nevnt i forrige avsnitt, at det er sjeldent gjestene på en føringstur innehar noe særlig egenferdigheter innen klatring.

Videre vektlegger fjellførerene hvor viktig det er å bli en del av gruppen. Tordsson (2005) skriver at det blir enklere å ta avgjørelser når man er en del av gruppen. Også R1 viser til dette når vedkommende sier at man: ” (...) *ikke ønsker å være en fører som hever seg over gruppen fordi da er det vanskelig å tre ned i gruppen hvis man er usikker, noe som det er fort gjort å bli.*” (R1). Ved at man som fjellfører har muligheten til å bli en del av gruppen, kan

man få hjelp til å ta vanskelige beslutninger. Dette må ikke tolkes som at fjellføreren fraskriver seg ansvar. Ved å kunne snakke åpent med gruppen, kan det være lettere å ta beslutninger for eksempel om når man skal snu, eller når man skal ta en pause.

Margin og overskudd er de to viktigste punktene som blir nevnt hos alle respondentene. Samtidig foretrekker respondentene å jobbe i et område de allerede er kjent, og på denne måten ha størst mulig overskudd. Disse to stikkordene kan også sees opp mot det som står skrevet i Temaveiledning for risikoanalyse (DSB, 2007). Samtlige respondenter begrunner dette gjennom at man ikke kan forvente noen ferdigheter hos gjestene.

5.0 Konklusjon

I denne oppgaven har vi intervjuet tre norske fjellførere om hvordan de oppfatter risiko, hvordan de arbeider for å minimalisere risiko og hvordan de samtidig ivaretar sikkerheten til gjestene og seg selv på jobb. Vi har valgt å dele inn oppgaven i tre hoveddeler, risiko, sikkerhet og kommunikasjon. Alle tre respondentene arbeider daglig med fjellføring og har lang erfaringstid innen fjellsport. Ut ifra intervjuene har vi sett mange likhetstrekk i svarene som har blitt avgitt. Likevel var det enkelte forskjeller i det som ble sagt. Noe av variasjonen kan skyldes respondentenes ulike formidlingsevne.

Det kom tydelig frem under intervjuene at hovedfaktorene i risikobegrepet er sannsynligheten for at noe uforutsett skal skje, satt opp mot konsekvensen av en eventuell hendelse. Dette var noe alle de tre respondentene snakket om. Respondentene arbeider for å holde risikoen på et nivå der det ikke vil gå utover sikkerheten til noen av de involverte. Det ble også gjentatte ganger sagt at man aldri vil kunne fjerne risikoen helt, men at man har mulighet til å begrense den til et akseptabelt nivå. Dette bekreftes av Mytting (2007) når han skriver at det alltid vil være en viss risiko i friluftsliv. Med tanke på at friluftsliv er arbeidsplassen til en fjellfører, vil fjellføring alltid være et risikofylt yrke.

På spørsmålet om hvordan sikkerheten blir ivaretatt på en føringstur, fikk vi nokså like svar fra alle respondentene. I forhold til å ivareta sin egen sikkerhet, var det gode marginer og overskudd som var de viktigste faktorene. Dette kan også sees opp mot begrepet ”tur etter evne”, som understreker viktigheten av å gjennomføre turer der du har overskudd både fysisk, mentalt og teknisk. På en typisk føringstur vil ikke gjestene inneha de ferdighetene som kreves for å kunne gjennomføre en slik tur med overskudd. Derfor er det særlig viktig at førerne gjennomfører turer som ligger godt innenfor deres egne rammer.

I forhold til gjestenes sikkerhet, var det vurderinger underveis som ble fremhevet som den viktigste faktoren. Dette gjaldt både vurderinger av miljø og omgivelser, men også vurderinger av hvordan gjestene handler. En viktig del av dette er evnen til å kunne vurdere gjestenes forutsetninger så tidlig som mulig. Dette gir et bilde på hvordan fjellførere arbeider i forhold til å ivareta sikkerheten til gjestene.

Når man tilbyr risikofylte forbrukertjenester i Norge, er man pliktig å følge det norske lovverket. Produktkontrollen (1976) er kanskje den viktigste loven i denne forbindelsen. Det er derfor viktig at førerne tar hensyn til de pliktene som står i Produktkontrollen (1976), når de oppretter sine arbeidsrutiner. I forhold til det forrige avsnittet ble kommunikasjon trukket frem som et av de viktigste hjelpemidlene for nettopp å kunne vurdere gjestene, både i forkant av – og under turen. I forkant av turen ønsket alle respondentene å gjennomføre et ferdråd der de ble enige om felles mål og forutsetninger. Dette bidrar til at det vil bli enklere for førerne å legge opp til turer som alle gjestene er i stand til å gjennomføre.

Litteraturliste.

- Aadland, E. (2004) *"Og eg ser på deg..."* (2. utgave) Oslo, Universitetsforlaget AS
- Befring, E. (2007) *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo, Det Norske Samlaget AS
- Bentsen, P., Andkjær, S. og Ejbye- Ernst, N. (2009) *Friluftsliv. Natur, samfund og pædagogik*. København, Munksgaard Danmark.
- Bischoff, A. (1998) Gjør vi det sikkert nok? – trenger vi en debatt om sikkerhet? I: Bischoff, A (red.) (1998) *Friluftsliv, sikkerhet og ansvar. Rapport fra seminar om sikkerhet i utdanning og opplæring 2-4 november*. Høgskolen i Telemark og Norges Idrettshøgskole
- Dalland, O. (2012) *Metode og oppgaveskriving*. (5. utgave) Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS.
- DSB (2007) *Temaveiledning i risikoanalyse*. (Internett) Tilgjengelig fra:
<http://www.dsb.no/Global/Publikasjoner/2007/Tema/temaveiledningrisikoanalyse.pdf>
(Lest: 18.11.2013)
- Hallandvik, F. (2010) *"I trygge hender på ville veier" Om å være deltaker på føringstur i høyfjellet*. Masteroppgave, Oslo, Norges Idrettshøgskole.
- Horgen, A. (2010) *Friluftslivsveiledning vinterstid*. Kristiansand, Høyskoleforlaget AS
- Internkontrollforskriften (1996) *Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften)*. (Internett) Tilgjengelig fra:
<http://lovdata.no/for/sf/ad/td-19961206-1127-0.html#1> (Lest: 25.9.2013)
- Jacobsen, D.I. (2005) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand, Høyskoleforlaget AS
- Landrø, M. (2007) *Skredfare. Snøskred, risiko, redning*. Oslo, Fri Flyt AS

- Larsen, A.K. (2007) *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*” Bergen, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Lauritzen, P.R., Frøstrup, J.C. og Fensli, R. (2009) *Norsk fjell leksikon*. Arendal, Friluftslivforlaget.
- Lepikkö, T. (2011) *Sikkerhetens mange ansikter. En diskursanalyse av sikkerhet i friluftsliv*. Masteroppgave, Bø, Høgskolen i Telemark
- Mehmetoglu, M. (2007) *Naturbasert turisme*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke.
- Mytting, I. og Bischoff, A. (2008) *Friluftsliv*. Oslo, Gyldendal Norske Forlag AS.
- Mytting, I. (2007) Retorikk eller didaktikk- perspektiver på sikkerhet i friluftslivutdanning. I: Sookermany, A. McD. og Eriksen, J.W. (red.) *Veglederen. Et festskrift til Nils Faarlund*. Oslo, GAN Aschehoug
- Nortind (u.å.) *NORTIND- Norske tindevegledere*. (Internett) Tilgjengelig fra: http://nortind.no/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=53&lang=nb (Lest: 12.12.2013)
- Odden, A. (2008) *Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970- 2004*. Trondheim, NTNU
- Priest, S. og Gass, M.A. (2005) *Effective leadership in adventure programming*. USA, Human Kinetics
- Produktkontrollloven (1976) *Lov om kontroll med produkter og forbrukertjenester (Produktkontrollloven)*. (Internett) Tilgjengelig fra: <http://www.lovdata.no/all/tl-19760611-079-0.html#1> (Lest: 25.9.2013)
- Steen, L.K. (2013) *Friluftsferie er en vinner i reiselivet*. (Internett) Tilgjengelig fra: <http://www.nationen.no/2013/08/11/naring/friluftsferie/reiseliv/naturbasert/reiselivsbedrift/8216011/> (Lest: 14.9.2013)

Tordsson, B. (2005) *Perspektiver på naturmøtets pedagogikk*. Bø, Høgskolen i Telemark

Ulykkesdatabase NKF (u.å) <http://db.klatring.no/sikkerhet/pages/rapportAlle00.asp> Lest:
29.11.2013

Vinnem, J.E. (2007) Offshore Risk Assessment. Principles, Modeling and Applications of

QRA studies. I: Isaksen, E.J. (2013) *Veiledende metode for analysering av risiko*.

Masteroppgave. Stavanger, Universitetet i Stavanger.

Vedlegg 1.

Intervjuguide

Introduksjon:

- Opplysning om temaet, oppgaven, problemstillingen, samt intensjoner og hensikt med intervjuet.
- Metodevalg, kvalitativt intervju
- Respondentens rettigheter
 - Rett til å trekke seg når som helst. Trenger ikke gi opplysninger om hvorfor.
 - Respondenten velger selv om han/hun ønsker å svare på alle spørsmål
 - All informasjon vil bli behandlet konfidensielt, og i presentasjonen vil det ikke komme frem hvem som er intervjuet.
 - Respondenten har rett til å lese gjennom intervjuet før publisering.
- Opplyse om bruk av diktafon.
 - Brukes for at ikke informasjon skal gå tapt og for at informasjonen skal bli gjengitt så korrekt som mulig.
 - Opptaket vil bli slettet etter transkribering.
 - Tilgang til intervjuet- oss og vegleder.

Spørsmål:

Bakgrunnsinformasjon

- Alder?
- Hvilke utdanning har du?
 - Kurs osv?
- Hvor lenge har du jobbet som fører?
- Hvor mange føringsturer har du i løpet av en sesong?
- Tidligere personlige erfaringer?
 - Klatring, fjellturer og lignende før du begynte i jobben?

Internkontroll

- Kjenner du til lovgivningen fra staten?

- Produktkontrollloven
 - Internkontrollforskriften
- Hvordan arbeider du for å ivareta sikkerheten til:
 - Deg selv?
 - Dine gjester?
 - Kolleger?
 - Andre på fjellet?
 - Miljø? (sporløs ferdsel)
- Hvilke krav til kompetanse stilles innad i bedriften?
 - Kurs og lignende. (Førstehjelp, redning, klatring, NF)
 - Er dette noe som har endret seg i løpet av de siste årene?
 - Hvis ja, hvordan?
- Har du/dere noen faste rutiner når det gjelder gjennomgang og opplæring i bruk av utstyr for gjestene før en tur?
 - Hvilke? Hvordan?
 - Førstehjelp?
- Hvordan stiller du/dere deg/dere i forhold til førstehjelp?
 - Hvilke nivå?
 - Hvilke minimumskrav?

Risiko

- Hva forbinder du med begrepet risiko?
 - Hvordan forholder du deg til risiko?
 - Er det forskjell på jobb og privat?
- Hvordan kommuniserer du med gjestene på en tur?
 - Særlig i forhold til ”kontroll” og beslutninger.
- Hvordan forholder du deg til gruppens ønsker og mål i forhold til ansvar, risiko og sikkerhet?
- Hvor mange gjester tenker du er ideelt på en føringstur (pr guide)?
 - Hvorfor?
- Har dere noen aldersgrense for hvem som får delta?
 - Hvis ja, hva er den?

- Hvilke krav stiller du/ dere til dine/deres gjester?
- Har du noen gang opplevd uhell, ulykker eller nestenulykker på en tur?
 - Hvis ja, kan du utdype nærmere?

Sertifisering

- Hvilke tanker har du rundt sertifisering av guider?
 - Positivt eller negativt?
- Hvilke krav stilles til deg som guide?
 - Fra deg selv?
 - Fra arbeidsgiver?
 - Fra dine gjester?
- Har du noen tanker om hvorvidt fjellføring bør bli et lovbeskyttet yrke?